

TYPY TURYSTÓW W ŚWIĘTOKRZYSKIM PARKU NARODOWYM

Hanna Prószyńska-Bordas, Mateusz Seler

Streszczenie

Wyznaczenie typów turystów odwiedzających Świętokrzyski Park Narodowy (ŚPN) oparto na danych ankietowych zebranych od 552 respondentów w latach 2005-2007. Założono, że typ turysty określony jest przez jego przygotowanie merytoryczne oraz motywację a także przez korzyści z uprawiania turystyki na obszarze przyrodniczym i opinie o przygotowaniu odwiedzanego parku narodowego do turystyki. Wzięto pod uwagę dwie grupy zmiennych opisujących turystów w momencie rozpoczęcia wizyty w parku: zmienne dotyczące wykorzystanych źródeł informacji o terenie oraz zmienne charakteryzujące motywację do odwiedzenia parku narodowego. Kolejne dwie grupy zmiennych określały wpływ pobytu w parku na odwiedzających, zakładając, że atrakcyjność turystyczna parku postrzegana jest w różny sposób. Utworzono zatem dwa ciągi zmiennych, z których jeden opisywał „plusy” – korzyści odniesione poprzez uprawianie turystyki w kontakcie z unikatowym dziedzictwem przyrody i kultury w Świętokrzyskim Parku Narodowym, drugi „minusy” – braki w zagospodarowaniu turystycznym parku. Ciągi danych zerowejedynkowych zanalizowano posługując się wektorową analizą macierzy. Wyodrębniono kilka składowych (na ogół trzy a w przypadku motywacji cztery), które posłużyły do opisanie typów turystów czy aktywności turystycznych.

Słowa kluczowe: Świętokrzyski Park Narodowy, typy turystów

TYPES OF VISITORS IN THE ŚWIĘTOKRZYSKI NATIONAL PARK

Abstract

Świętokrzyski National Park in Poland (ŚPN) possesses rich natural and cultural heritage, including the important pilgrimage center of the Holy Cross. Park is visited by a wide range of tourists and pilgrims. The data collected in a poll on 552 respondents characterize the visitors before and after the visit. The description before the visit includes two sets of data: motivation to undertake the trip and preparation (sources of information used to prepare the trip). The state after the visit is also described by two sets of data: satisfaction (personal profits) achieved during the visit and reasons for dissatisfaction caused by the poor quality of the park facilities. The types of visitors are determined for each set of data using multivariate statistics.

Key words: Świętokrzyski National Park, types of visitors

Wstęp

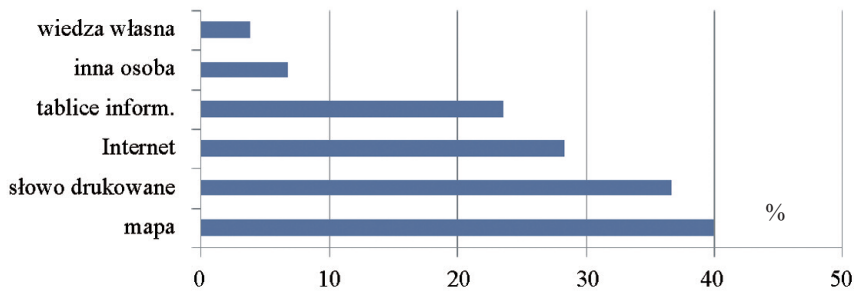
Turystyka w ŚPN była przedmiotem wielu badań, obejmujących również aspekty turystyki pielgrzymkowej do Sanktuarium Świętokrzyskiego (Janowski 2005, Jastrzębski 2000, Mróz 2003). Na całokształt uprawianej turystyki na obszarze przyrodniczo cennym rzutują nie tylko natężenie

¹praca w ramach tematu badawczego DS.- 88 Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego

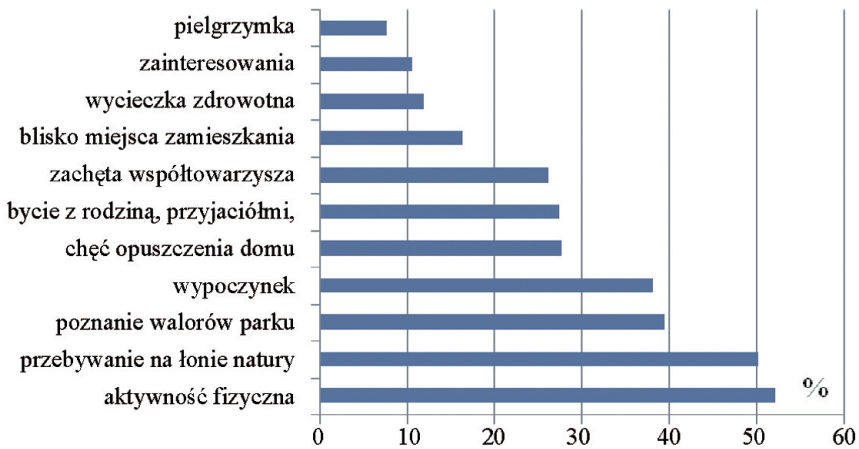
i rozkład przestrzenno-czasowy ruchu turystycznego, ale i struktura oraz jakość tego ruchu. Znajomość typów turystów i ich preferencji jest potrzebna dla lepszej organizacji turystyki na danym obszarze, przydaje się w przygotowywaniu oferty turystycznej, w ustalaniu strategii ochrony obszaru przed nadmiernym użytkowaniem turystycznym i w prowadzeniu edukacji ku świadomej, odpowiedzialnej turystyce proekologicznej.

Cel i metoda

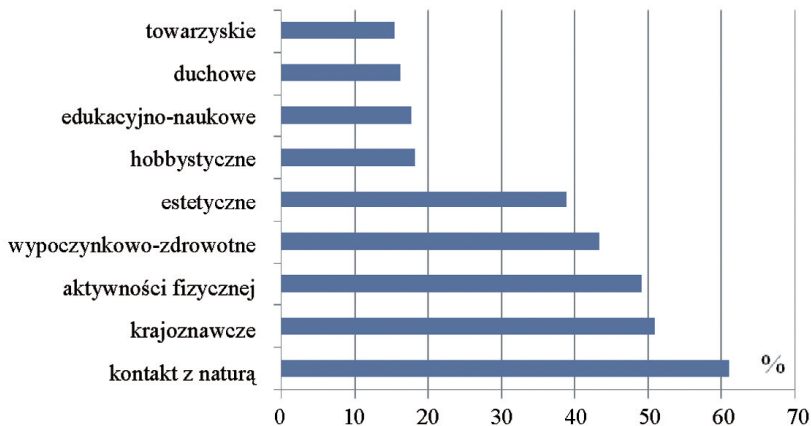
Celem pracy jest wyznaczenie typów gości odwiedzających Świętokrzyski Park Narodowy. Analizę przeprowadzono w oparciu o wybrane cechy wewnętrzne generowanego ruchu turystycznego. Obliczenia wykonano z użyciem danych zebranych w badaniu ankietowym przeprowadzo-

Ryc. 1. Źródła informacji o Świętokrzyskim Parku Narodowym
Fig. 1. Sources of information on Świętokrzyski National Park

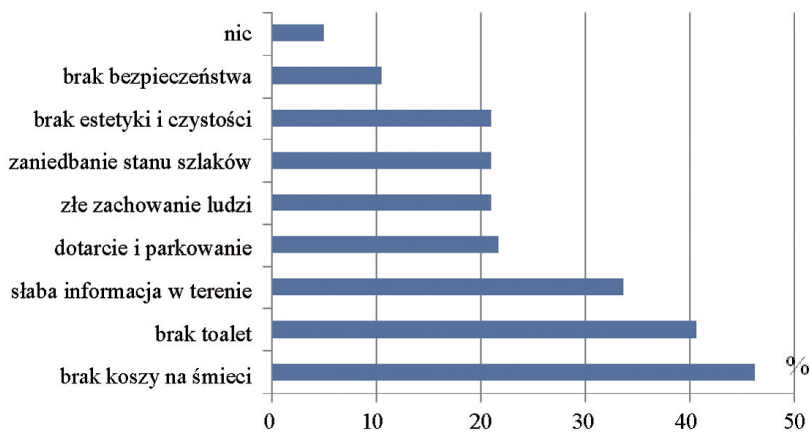

Ryc. 2. Motywacje do odwiedzenia Świętokrzyskiego Parku Narodowego
Fig. 2. Visiting motivations of tourists in Świętokrzyski National Park

Ryc. 3. Korzyści z pobytu w Świętokrzyskim Parku Narodowym

Fig. 3. Personal profits/satisfaction from the visit in Świętokrzyski National Park

Ryc. 4. Przeszkody w satysfakcji z pobytu w Świętokrzyskim Parku Narodowym

Fig. 4. Reason for dissatisfaction after visiting Świętokrzyski National Park

nym w latach 2005-2007 w różnych porach roku. Respondentami były 552 osoby przebywające w dniu badania w parku narodowym. Uzyskane dane dotyczą pytań z możliwością wielokrotnego wyboru odpowiedzi. Na podstawie pytań z możliwością wielokrotnego wyboru odpowiedzi stworzono szereg zmiennych binarnych opisywalnych na skali zerojedynkowej: opcja zaznaczona jako „1”, niezaznaczona jako „0”. Analiz dokonano za średnią biorąc częstość występowania odpowiedzi „1”. Dla osiągnięcia celu pracy posłużono się wektorową analizą macierzy. Chcąc wyznaczyć typy turystów zrotowano macierz analizowanych zmiennych, dzięki czemu można opisać tę samą

plaszczynę zmiennych za pomocą prostszych wektorów. W celu wyodrębnienia czynników – głównych składowych zastosowano metodę rotacji Varimax z normalizacją Kaisera (Słownik socjologii i nauk społecznych 2004, Tacq 1997). Wykorzystano możliwości obliczeniowe programu statystycznego SPSS.

Wybrano po dwie cechy dotyczące stanu przed odwiedzeniem parku (wykorzystania źródeł informacji oraz motywacji do odwiedzenia parku) i dwie będące następstwem odwiedzenia parku narodowego (korzyści z podjęcia aktywności turystycznej oraz opinii o mankamentach w dziedzinie udostępnienia parku do turystyki, które sprawiły, że satysfakcja z pobytu nie była całkowita).

Wyniki

Rozkłady częstości kolejnych grup zmiennych przedstawiono na ryc. 1-4.

Analiza danych dotyczących źródeł informacji do zaplanowania wycieczki zawarta jest w tab. 1.

Tab. 1. Źródła informacji wykorzystane do zaplanowania wycieczki – macierz zrotowanych składowych*
Table 1. Sources of information used when planning the trip – matrix of rotated vector components

źródło informacji	Składowa		
	1	2	3
słowo drukowane	,637		
mapa	,612		
Internet	,360		,762
tablice informacyjne	,567		-,646
znajomi, rodzina		,821	
poprzednia znajomość	-,453	-,608	

*rotacja osiągnęła zbieżność w 4 iteracjach

Każda z wygenerowanych trzech zmiennych opisuje inny typ turysty pod względem wykorzystanych źródeł wiedzy o parku narodowym:

1. czerpią wiedzę ze źródeł informacji masowej, zarówno tekstów drukowanych jak i mapy oraz tablic informacyjnych, i w mniejszym stopniu z Internetu. Związek nowej zmiennej ze zmienną „poprzednia znajomość” ma wartość ujemną;
2. podobnie jak w przypadku pierwszej grupy nie są zapoznani z odwiedzanym obszarem, lecz do wycieczki nie przygotowali się merytorycznie, bazują na wiedzy i orientacji terenowej innych osób;
3. wykorzystują Internet oraz – co ciekawe – nie są zainteresowani treścią tablic informacyjnych. Analiza typów motywacji do odwiedzenia ŚPN zakładała podobną procedurę (tab. 2).

W badanej populacji wyróżniono cztery kompleksy motywacji do odwiedzenia obszaru:

1. wynikające z chęci spędzenia aktywnie czasu a także z realizacji zainteresowań, silnie znacząca się też motywacja „wypychająca”, czyli potrzeba opuszczenia domu oraz motywacja „przyciągająca” ze względu na bliskość położenia parku względem miejsca zamieszkania,
2. uprawianie turystyki z motywacji interpersonalnych (chęć bycia z rodziną/przyjaciółmi, zachęta współtowarzysza) oraz zrealizowania celów związanych z konkretnym dziedzictwem danego miejsca (chęć poznania walorów parku, pielgrzymka),

3. odbycie wycieczki zdrowotnej, pielgrzymki oraz realizacja zainteresowań, natrafiamy natomiast na ujemną korelację z chęcią spędzania czasu na łonie natury,
4. kierowanie się głównie potrzebą wypoczynku a także zainteresowaniami.

Tab. 2. Motywacje do odwiedzenia parku narodowego – macierz zrotowanych składowych*

Table 2. Motivations to visit the national park – matrix of rotated vector components

Motywacja do odwiedzenia parku	Składowa			
	1	2	3	4
aktywne spędzenie czasu	,706			
chęć opuszczenia domu	,605			
blisko miejsca zamieszkania	,593			
bycie z rodziną, przyjaciółmi		,740		
zachęta współtowarzysza		,648		
poznanie walorów parku		,377		
zdrowie			,746	
pielgrzymka		,327	,563	
przebywanie na łonie natury			-,405	
wypoczynek				,854
zainteresowania	,354		,457	,535

*rotacja osiągnęła zbieżność w 6 iteracjach

Tab. 3. Korzyści odniesione podczas pobytu w parku narodowym – macierz zrotowanych składowych*

Table 3. Profits achieved in the national park – matrix of rotated vector components

Korzyści z pobytu w ŚPN	Składowa		
	1	2	3
edukacyjne-naukowe	,722		
towarzysko-społeczne	,700		
hobbystyczne	,567	,362	
estetyczne	,551		
krajoznawcze	,382		
duchowe	,419	-,571	-,381
kontakt z naturą		,544	
wypoczynkowo-zdrowotne		,541	
aktywności fizycznej			,882

*rotacja osiągnęła zbieżność w 6 iteracjach

Analiza w oparciu o korzyści z pobytu w ŚPN metodą rotacji macierzy dała trzy konfiguracje korzyści (tab. 3):

1. obejmuje szeroką gamę profitów generalnie dotyczących sfery ducha i intelektu: edukacyjno-naukowych, towarzysko-społecznych, hobbystycznych, estetycznych, krajoznawczych, duchowych,

2. charakteryzuje osoby, dla których korzyścią było obcowanie z naturą, aspekt wypoczynkowo-zdrowotny oraz hobbystyczny, nie wyciągnęli oni natomiast korzyści duchowych,
3. wiąże się z aktywnością fizyczną i jak w poprzednim przypadku nie łączy się z korzyściami duchowymi.

Analizę w oparciu o opinie o zagospodarowaniu turystycznym parku przeprowadzono na podstawie wskazań konkretnych mankamentów obniżających zadowolenie z pobytu (ryc. 4).

Tab. 4. Przeszkody podczas pobytu w parku narodowym – macierz zrotowanych składowych*
Table 4. Reasons for dissatisfaction in the national park – matrix of rotated vector components

Przeszkody w satysfakcji z odwiedzin w parku narodowym	Składowa		
	1	2	3
zaniedbanie stanu szlaków	,711		
nieodpowiednie zachowanie ludzi	,687		
brak bezpieczeństwa	,665	,387	,384
kłopoty z dotarciem i parkowaniem	,601		,419
brak koszy na śmieci		,729	
brak estetyki i czystości		,668	
brak toalet		,608	-,465
słaba informacja w terenie			,608
nic nie przeszkadzało			,556

*rotacja osiągnęła zbieżność w 8 iteracjach

Bazując na uwagach turystów otrzymano trzy zmienne opisujące konfiguracje przeszkód (tab. 4):

1. związana ze wskazaniem na zaniedbanie szlaków, nieodpowiednie zachowanie ludzi, brak bezpieczeństwa, kłopoty z dotarciem do parku i parkowaniem,
2. opiera się na wytknięciu braku koszy na śmieci, estetyki i czystości, toalet oraz w mniejszym stopniu braku bezpieczeństwa,
3. cechuje się dostrzeganiem mankamentów takich jak słaba informacja w terenie, kłopoty z dotarciem i parkowaniem, brak bezpieczeństwa oraz – co ciekawe – brak przeszkód. Należy zwrócić uwagę na ujemną wartość związku z narzekaniem na brak toalet.

Wnioski

Na podstawie badania określonej populacji osób odwiedzających ŚPN można dojść do wniosku, że społeczeństwo jest zróżnicowane pod względem wewnętrznego i zewnętrznego podejścia do uprawiania turystyki na obszarach o cennych walorach przyrodniczo-kulturowych.

Zróżnicowanie turystów wyraźne jest już na etapie zdobywania informacji o miejscu docelowym wycieczki. Pierwszy typ to „krajoznawcy” – korzystający z różnorodnych środków popularyzujących miejsce wycieczki, w szczególności z wydawnictw papierowych: tekstowych i map a także z Internetu i tablic informacyjnych, drugi typ to „oprowadzani” – bazujący na wiedzy i doświadczeniu innych, trzeci typ to „internauci” – wiedzę o świecie czerpiący ze źródeł wirtualnych i szcążkowo korzystający z materialnych środków informacji, nawet tych powszechnie dostępnych i niewymagających kupna, jak tablice informacyjne.

Opierając się na analizie motywacji charakteryzujących badaną populację można wyróżnić cztery zespoły aktywności turystycznej w ŚPN, a w ślad za tym cztery typy turystów.

1. Aktywna rekreacja – charakteryzuje odwiedzających, dla których park jest poligonem aktywności fizycznej i hobbystycznej, często przybyłych z okolicznych miejscowości i traktujących ŚPN za lokalny/regionalny obszar rekreacyjny.
2. Krajoznawstwo i/lub turystyka pielgrzymkowa jako przeżycie interpersonalne obejmuje odwiedzających, których motywuje perspektywa przeżycia wspólnego wyjazdu o zdefiniowanym celu krajoznawczym i/lub pielgrzymkowym. Obecność bliźniego podczas uprawiania turystyki jest dla nich bardzo ważna, niekiedy decydująca o podjęciu wycieczki. Motywacja udziału w pielgrzymce bywa pojmowana szeroko, jako przeżycie wspólnotowe z elementami poznawczymi.
3. Realizacja celów osobistych – odwiedzający, którzy kierują się pobudkami osobistymi w celu zaspokojenia potrzeb psychofizycznych (zdrowotnych) czy duchowych (pielgrzymka) a niekiedy hobbystycznych, dla których kontakt z przyrodą nie jest pierwszorzędny. Choć chęć kontaktu z przyrodą nie grała roli w typie trzecim realizacyjnym, można domniemywać, że deklarowana motywacja zdrowotna wynikała w dużej mierze z chęci pobytu w środowisku przyrodniczym, jako sprzyjającym osiągnięciu celu zdrowotnego. W tej grupie znaleźli się odwiedzający o silnej i jednoznacznej motywacji pielgrzymkowej, którzy mogli nie spodziewać się spotkania z przyrodą.
4. Wypoczynek – odwiedzający, których przyciąga perspektywa odpoczynku od stresu dnia codziennego i możliwość spędzenia w parku czasu wolnego podług swoich zainteresowań.

Pod względem korzyści osiągniętych podczas pobytu w ŚPN, wobec szerokiego wachlarza bodźców, można wyróżnić trzy typy turystów:

- odnoszących korzyści intelektualne, interpersonalne i duchowe (krajoznawcy, pielgrzymi, znajdujący w turystyce szansę na zacieśnienie więzi z innymi osobami),
- odnoszących korzyści z obcowania z przyrodą, szczególnie w aspektach wypoczynkowo-zdrowotnych (miłośnicy proekologicznych i prozdrowotnych form wypoczynku),
- odnoszących korzyści z aktywności fizycznej (miłośnicy wędrowania po górach).

I tak pielgrzymi nawiedzający sanktuarium świętokrzyskie zaliczają się do pierwszego typu, natomiast pozostałe typy obejmują turystów realizujących swój pobyt bez bezpośredniego odniesienia do aspektów religijnych.

Wyodrębnione trzy typy opinii o stanie zagospodarowania ŚPN wynikają z przekonań turystów na temat idei turystyki w parku narodowym oraz z ich bieżących obserwacji stanu parku. Konfiguracje pierwsza i trzecia koncentrują się na aspektach dostępności parku, zarówno zewnętrznej (kłopoty z dojazdem i parkowaniem) jak i wewnętrznej (zaniedbania szlaków i informacji w terenie), podczas gdy aspekty higieny i estetyki podkreśla druga konfiguracja. Trzecia konfiguracja wydaje się obejmować turystów najbardziej przystosowanych do pobytu „w dziczy”, niewymagających koszy na śmieci czy toalet, natomiast najistotniejszym mankamentem dla nich jest utrudniająca wędrowkę słaba informacja w terenie. Wspólnym elementem wszystkich trzech grup jest odczuwanie braku bezpieczeństwa.

Postulaty

Wydzielenie typów turystów prowadzi do praktycznych postulatów, które po wprowadzeniu w życie pomogą lepiej zarządzać danym typem ruchu turystycznego na badanym obszarze i uniknąć pewnych dysfunkcji a także kształtować sylwetkę świadomego turysty.

Czy coś można zmienić pod względem wykorzystania różnych nośników informacji o obszarze wycieczki? Otóż pierwszy typ gromadzi grono turystów zaangażowanych (tzw. prawdziwych turystów), świadomie poszukujących wiedzy przed wyruszeniem na szlak. Należy wzbogacić wachlarz oferty informacji dla tego typu turystów i zwiększyć jej dostępność tak na terenie parku jak i poza parkiem. Drugi typ obejmuje turystów oprowadzanych, odwiedzających park po raz pierwszy, na zasadzie zachęcenia przez innych. Potwierdza to wysoką skuteczność rozprzestrzeniania się informacji poza kanałami medialnymi oraz bezpośredniego wpływu członków rodziny czy znajomych. Postuluje się stworzenie oferty informacji, dostępnej na miejscu, dla turystów odwiedzających park po raz pierwszy, dostosowanej do ich wieku, zainteresowań i możliwości finansowych. Wymaga to stworzenia łatwo dostępnych stanowisk dystrybucji informacji o walorach parku, zarówno wewnątrz parku jak i w jego otoczeniu (w miejscowościach, w bazie noclegowej). Ważne jest, by przynajmniej część informacji była rozprowadzana bezpłatnie lub bardzo tanio. Ludzie nieprzygotowani merytorycznie, przybywający po raz pierwszy do parku, prawdopodobnie chętnie zabiorą ze sobą coś na pamiątkę. Dobrze, gdyby mieli odpowiednią ofertę wydawniczą „na deser”. Trzeci typ turystów internautów, reprezentuje „społeczeństwo wirtualne”, w pewnym stopniu ślepe na bodźce obecne w realnym świecie. Jeżeli nie zostaną podjęte działania zapobiegawcze, korzystające z Internetu pokolenia, zostaną w duże mierze wyobcowane z rzeczywistości i zamknięte w sieci połączeń niebezpośrednich z ludźmi i światem. Postuluje się działania wręcz o wydźwięku rewalidacyjnym prowadzone przez gospodarzy terenu, przewodników, rangersów, wolontariuszy, które by uzupełniły bezosobowy przepływ informacji z Internetu. Potrzeba bezpośredniego, pełnego gościnności oddziaływania na odwiedzających wybitne walory naszego dziedzictwa narodowego, tak by nauczyć ich odbioru świata realnego i wpoić im wzorce zachowań turystycznych.

Typy wydzielone w oparciu o motywacje świadczą, że motywacje owe nie zawsze dotyczą przyrody, a środowisko przyrodnicze bywa tylko zieloną sceną do aktywności ruchowej czy wypoczynku. Motywacje trzeba kształtować dalekosiężną edukacją ekologiczną i wychowaniem do turystyki przyrodniczej. Podobny postulat wynika z analizy typów korzyści. O ile korzyść z bezpośredniego kontaktu z naturą jest wyraźna skojarzona z turystyką zdrowotno-wypoczynkową, o tyle nie stwierdza się tak mocnego związku u turystów usatysfakcjonowanych innymi korzyściami. To do nich szczególnie powinna być skierowana praca formacyjno-edukacyjna, by ich uwrażliwić na potrzebę dostrzegania i respektowania przyrody. Szczególnie chodzi o turystów usatysfakcjonowanych aktywnością fizyczną, gdyż to oni najintensywniej penetrują park, jeżdżą na rowerach, niekiedy biwakują w namiotach.

Różne postrzeganie zagospodarowania turystycznego wynika z faktu, że do parku narodowego przyjeżdżają ludzie o różnych przyzwyczajeniach i nastawieniu wobec udostępniania terenów przyrodniczych do turystyki. Jedni zwracają największą uwagę na możliwość penetracji parku (zewnątrzną dostępność komunikacyjną i sieć szlaków wewnątrz parku), inni chcieliby obronić przyrodę przed zniszczeniem, ale pragną porządku, czystości, wygody również i dla siebie, stąd domagają się koszy na śmieci, skądinąd w parku narodowym niepożądanych. Jeszcze inni przeciwni są nadmiernemu turystycznemu zagospodarowaniu cennej przestrzeni przyrodniczej, uważając zapewne, że taka infrastruktura będzie przyciągała ludzi o małym wyrobieniu turystycznym, co w konsekwencji pogorszy atrakcyjność obszaru. Kultura turystyczna odwiedzających jest bardzo różna. Kwestia utrzymania czystości może być rozwiązana w dużej mierze poprzez odpowiednią edukację turystów. Umieszczenie pojemników na śmieci i sanitariatów przy wyjściach z parku powinno takich wyedukowanych turystów zadowolić. Poczucie braku bezpieczeństwa może wynikać z różnych realnych zagrożeń, a także z irracjonalnego strachu przed pobytem z dala od cywiliza-

cji. W pierwszym przypadku należy rozpoznać źródła braku bezpieczeństwa. Zagrożeniem jest ruch pojazdów na drodze na Święty Krzyż, wyposażonej w bardzo wąskie chodniki dla pieszych. Liczne ślady wandalizmu mogą wywoływać uprzedzenie wobec innych odwiedzających i społeczności lokalnej. Większa i bardziej zauważalna powinna być obecność straży parku, przeciwdziałanie wandalizmowi i zagrożeniu bezpieczeństwa osobistego.

Literatura

- Janowski I. 2005. Natężenie i struktura ruchu turystycznego na szlakach Świętokrzyskiego Parku Narodowego. W: Hibszer A., Partyka J. (red.). Między ochroną przyrody a gospodarką – bliżej ochrony: konflikty człowiek – przyroda na obszarach prawnie chronionych w Polsce, Sosnowiec-Ojców.
- Jastrzębski C. 2000. Turystyka. W: Cieśliński S., Kowalkowski A. [red.]: Monografia Świętokrzyskiego Parku Narodowego. ŚPN, Bodzentyn-Kraków.
- Mróz F. 2003. Turystyka religijna na przykładzie sanktuarium Relikwii Drzewa Krzyża Świętego na Świętym Krzyżu. Folia Turistica, 14, Kraków.
- Tabin M. (red. nauk.) 2004. Słownik socjologii i nauk społecznych, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Tacq J. 1997. Multivariate analysis techniques in social science research. From problem to analysis, Sage Publications, London.

Hanna Prószyńska-Bordas
hanna.bordas@awf.edu.pl

Mateusz Seler
(student Wydziału Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego)
Zakład Teorii Turystyki
Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie